

KAN FOLKEKIRKEN BLIVE GRØN?

Et arbejdsmateriale til tværfaglig undervisning i religion og biologi
For gymnasier og ungdomsuddannelser

INDHOLD

INTRODUKTION	3
BAGGRUNDSVIDEN OM FOLKEKIRKEN	4
TEKSTER:	5
FOLKEKIRKENS GRØNNE OMSTILLING	5
GRØNNE AKTØRER:	6
GRØN KIRKE:	6
FOLKEKIRKENS NØDHJÆLP	7
Kirkefondet	7
FORLØBETS FAGLIGE MULIGHEDER	8
PROJEKTPLAN	8
1. STEP – FASTLÆGGELSE AF LEKTIONSFORLØBET:	8
2. STEP – KONTAKT TIL LOKAL KIRKE	9
3. STEP – INTRODUKTION TIL PROJEKTET	9
4. STEP – PRÆSENTATION AF CASES	9
5. STEP – TID TIL SPØRGSMÅL	10
6. STEP – BESØG I KIRKEN	10
7. STEP – ELEVERNE UDARBEJDER PROJEKTET	10
8. STEP – ELEVERNE FREMLÆGGER DERES PROJEKTER FOR KIRKERNE	11
PROJEKTETS AFSLUTNING:	12
ELEVmateriale	12
BAGGRUNDSVIDEN OM FOLKEKIRKEN	12
ARBEJDSOMRÅDE	13
PROJEKTPLAN	13
PRODUKT OG PRÆSENTATION	13

INTRODUKTION

I disse år forandre den grønne omstilling sig fra et KAN til et SKAL. Forskellige offentlige myndigheder begynder nu at stille krav både til nybyggeri og til eksisterende offentligt bygninger.

Folkekirken er ikke nævnt i Køreplan for et grønt Danmark fra 2020¹. Den er heller ikke underlagt en særlig kirke-klima lov eller andet. Den er altså endnu ikke en del af dem der SKAL gå i gang med opstillingen. Men derfor kan man jo sagtens gøre det alligevel.

Den grønne omstilling i folkekirken bliver – groft sagt – drevet af to typer af argumenter; de rationelle og de etiske. I de rationelle møder vi tanken om der skal spares ressourcer og dermed ofte også penge. I den etiske måder vi bl.a. tanke om at kirke skal udvise samfundssind – dvs. at når resten af samfundet skal, så bør kirke, som en del af samfundet, følge med. Vi møder også dem, der argumentere for at kirken er forpligtet på at være ”grøn” overfor Næsten, overfor Skaberværket og dermed i sidste ende også overfor Gud.

Indimellem kører debatten i Folkekirken på den lidt høje klinge, og man fornemmer at nogen ser det rationelle og det etiske enten som direkte modsætninger eller i hvert fald som noget, der skal holde adskilt. Gerne med henvisning til Luther. Andre – der også lejlighedsvist kan finde på at bruge Luther – mener dog, at det rationelle og det etiske hverken kan eller skal skilles ad. Iflg. dem skal vi finde en vej ud af den dualisme, som vi har arvet fra grækerne.

I dette materiale vil vi gerne invitere eleverne ind i et rum, hvor det rationelle og det etiske mødes som to sider af samme sag, i en overvejelse om hvordan det etiske kalder på eller fordrer det rationelle og det rationelle kan blive konkretiseret etik.

Dette undervisningsforløb er oprindeligt udviklet i samarbejde mellem en Nordsjællands kirke og det lokale gymnasium i forbindelse med en innovationsuge. Målet har været at skabe et forløb, som kan bruges som et tværfagligt undervisningsforløb i gymnasiet, hvor en eller flere lokale kirker stiller sig til rådighed som ”case”. Undervisningsforløbet har været afviklet som tværfaglig forløb i religion og biologi med forholdsvis få timer til rådighed. Det kan dog let tilpasses til dels at rumme flere/andre fag og til at dække flere timer. I materialet tages der udgangspunkt i et forløb med få timer, men der er indskrevet forslag til hvordan forløbet kan udvides.

På samme måde kan samarbejdet med den/de lokale kirker skaleres både op og ned, alt efter hvad der er mulighed for lokalt.

Uanset om I vælger at bruge mange eller få undervisningstimer og om I vælger at arbejder meget eller lidt sammen med en eller flere lokale kirker, så ønsker vi jer rigtig god fornøjelse med arbejdet

---

¹ <https://www.regeringen.dk/media/10651/pjece-koereplan-for-et-groent-danmark.pdf>

BAGGRUNDSVIDEN OM FOLKEKIRKEN

Folkekirken bliver ofte omtalt med hvor mange medlemmer den har. (Pr 1. januar 2022 var det 4 296 800), eller hvor mange, der har meldt sig ud. Når man tænker i grøn omstilling og bæredygtighed, kan det være mindst lige så væsentligt at vide noget om Folkekirken bygninger og den jordareal.

Folkekirken bygningerne består af kirker, sognegårde, præsteboliger, mandskabslokaler til graverne, toiletbygninger osv. Og dem er der mange af. Jorden er dog mindst lige så interessant. Den består dels af kirkegårdene og præstegårdshaverne, men nogle steder også landbrugsjord, der ofte er forpagtet ud og større og mindre skove. Faktisk opgøres arealet af jord, som Folkekirken administreret til 11.000 hektar², og kirken regnes som landets 3. største jordbesidder.

Ejerforholdene på disse er meget forskellige og afspejler den historie, den nuværende Folkekirken bygger på. Det er dels Grundloven fra 1849 og Reformationen i 1536. Men noget af historien går helt tilbage til den sene vikingetid, og Sct. Jørgensbjerg Kirke ved Roskilde kan fx dateres helt tilbage til 1080.

Uanset hvordan bygninger og jorde bliver ejet, så ligger ansvaret for den daglige drift hovedsageligt på de lokale folkevalgte menighedsråd. Der sker løbende omlægninger, sammenlægninger og opsplitninger af menighedsråd, så antallet af råd i Danmark er ikke konstant. Pr 1. august 2021 var der 1632 menighedsråd, der tilsammen bestod af ca. 12.400 valgte menighedsrådsmedlemmer³

Folkekirken er ikke underlagt den grønne omstilling på same måde som andre offentlige bygninger, og den er ikke nævnt i "Køreplan for et grønt Danmark", udgivet af Regeringen i efteråret 2021⁴. Den er dog alligevel i fuld gang med en grøn omstilling, og pr 1. januar 2022 er der oprettet en projektgruppe for det fælles nationale initiativ Folkekirken Grønne Omstilling, der skal hjælpe med at skubbe omstillingen i kirkerne videre frem⁵.

Der er dog brug for mange idéer og processer inden Folkekirken kommer i mål med denne opstilling. Og da hvert sted har sin egen unikke historie og selvforståelse, er der i særdeleshed brug for idéer og processer, der er udarbejdet og tilpasset det enkelte sted. Formålet med dette projekt er derfor at eleverne udarbejder forslag til, hvad der kunne være den lokale kirkes næste skridt i den grønne omstilling.

Alle projekter, der bliver udarbejdet, bliver offentliggjort på www.gronkirke.dk, så frem de fremsendes til gronkirke@gronkirke.dk

² <https://www.berlingske.dk/business/danmarks-tredjestoerste-jordejer-profiterer-paa-hundrede-aar-gammel-skik>
<https://www.information.dk/debat/2022/03/folkekirken-landets-tredjestoerste-jordejer-jorden-dyrkes-klima-miljoevenligt>

³ <https://www.menighedsraad.dk/presse/viden-om-menighedsradene/fakta-om-menighedsradene/>

⁴ <https://www.regeringen.dk/media/10651/pjece-koereplan-for-et-groent-danmark.pdf>

⁵ <https://folkekirkensgroenneomstilling.dk/>

TEKSTER:

Grundtekster til dette forløb er de to Skabelsesberetninger fra hhv 1. Mosebog kap. 1 og 1. Mosebog kap. 2.

Derudover er der skrevet en del om sammenhæng mellem tro og bæredygtighed. Nogle mener at en grøn tankegang er en naturlig del af den kristne tro. Andre mener at de to ting ikke skal blandet sammen.

At tro og bæredygtighed hænger sammen er ikke et nyt fænomen. Det er bl.a. kendt fra naturreligionerne. I nyere tid dukker det bl.a. op med den antroposofiske tradition, som er grundlagt af den østrigske filosof Rudolf Steiner (1861-1925). Her hjemme kender vi ham igennem Steinerskolerne. Antroposofien er dog ikke kun filosofisk men også religiøs, og bl.a. i Danmark findes kirken Kristensamfundet⁶, som både har dåb og konfirmation

I Danmark opstår i første omgang en Skabelsesteologi i kølvandet på 2. verdenskrig. Den er et opgør med sekularisationen, i det den mener, at det sekulære mennesker har mistet forståelse af, at mennesker og resten af kloden hænger sammen og er afhængige af hinanden fordi vi er en del af det samme Skaberværk.

Grundtvig kan ikke siges at være grundlægger af Skabelsesteologien, men han betragtes alligevel som en nødvendig grundsten for Skabelsesteologien. Han omtales ofte som skabelsesteolog, bl.a. fordi han i sin forståelse af Kristendommen lægger vægt på Trosbekendelsen inkl. den første led: Vi tror på Gud Fader den almægtige, Himlens og Jordens skaber.

To væsentlige danske teologer inden for Skabelsesteologi og Økoteologi er K.E Løgstrup (1905-1981) og Ole Jensen (1937- 2021). Bioetiker Mickey Gjerris er også værd at nævne, idet han oprindeligt er uddannet som teolog, og bl.a. har udgivet bogen Upraktisk håndbog i lysegrønt håb fra 2019

Et tidsskrift og et magasin har arbejdet med økoteologi som tema. Begge findes som online publikationer. Der er tale om:

- Den grønne kirke. Kirken i dag 2022/2
- Økoteologi og grøn kirke, Kritisik Forum for Praktisk Teologi 2 020 #162

Links til disse og andre artikler og bøger, der evt. kan inddrages i projektet, findes bagerst i dette materiale

FOLKEKIRKENS GRØNNE OMSTILLING

Fra januar 2022 og foreløbigt frem til 2025 har folkekirken et projekt med fokus på Folkekirkens Grønne Omstilling⁷. Det er et ambitiøst, landsdækkende projekt med en bevilling op næsten 18,7 mio. kr., hvis formål er at tage hele folkekirken i en grønnere retning. Projekter består af en udførende projektgruppe og en styregruppe med fra et bredt udsnit af folkekirken og de arbejder under overskriften "Lad os sammen finde den grønne vej i folkekirken"

I Folkekirkens Grønne Omstilling er der sat fem overordnede målsætninger⁸, som er blevet udmøntet i fem arbejdsområder:

- Kirkens jorder
- Affald

⁶ <https://www.antroposofi.dk/kristensamfundet>

⁷ <https://folkekirkensgroenneomstilling.dk/groen-omstilling-i-folkekirken>

⁸ https://www.km.dk/fileadmin/share/Faellesfonden/Folkekirkens_groenne_omstilling_-_Programbeskrivelse_-_Bilag_til_OMP-ansoegning.pdf

- Inspiration og samskabelse,
- Energiforbrug
- Indkøb og transport.

Målet at understøtte de lokale beslutningstagere i menighedsråd og provstiudvalg i deres indsatser for grøn omstilling. Det gøres dels igennem en kortlægning af både den nuværende situation (ressourcer, vilkår, aktiviteter) og forbedringsmuligheder, og dels ved at stille rådgivning og vidensdeling til rådighed. Ved dette materiales udarbejdelse (December 2022), er projektet netop ved at afslutte fase 1: Kortlægning og strategi, og er på vej ind i fase 2: Handleplan og metodeudvikling. Forude venter fase 3: Implementering og måling og fase 4: Evaluering og dokumentation.

Projektets hjemmeside vil afspejle, hvor langt man er i forløbet.

GRØNNE AKTØRER:

Hvor Folkekirkens Grønne Omstilling kan beskrives som en tiltag inden for folkekirkens struktur, findes der rundt om folkekirken en lang række organisationer, institutioner, fonde, foreninger osv., der ikke strukturelt kan siges at være en del af folkekirken, men som er det qua deres formål. Dette er ofte defineret i deres formålsparagraf, hvor der står beskrivelser som:

Kirkens Korshær er en privat landsdækkende almennyttig forening, der på den evangelisk-lutherske folkekirkens grund udfører diakonalt arbejde, og som i videst muligt omfang samarbejder med lokale folkekirkemenigheder⁹.

Eller med en lidt brede formulering som hos Folkekirkens Nødhjælp : .. *ud fra et kristent menneskesyn med respekt for ethvert menneskes rettigheder og alle menneskers lige værd.*¹⁰

GRØN KIRKE:

Grøn Kirkes formål¹¹ er med et kirkeligt og teologisk udgangspunkt at inspirere og motivere individer, menigheder, kirker, kirkegårde og kirkelige organisationer og skoler til at tage et medansvar for de klima- og miljøudfordringer verden står overfor.

Konkret arbejder kirkerne med en Grøn Kirke tjekliste, så de kan blive "certificerede" som grønne kirker eller kirkegårde. Kategorier på tjeklisten er bl.a. transport, affald, energi, udendørsarealer, kommunikation, gudstjenester mm¹².

Grøn Kirke er den del af Danske Kirkers Råd. Det betyder bl.a. at de har fokus på alle kirker i Danmark inkl. folkekirken, men også den katolske kirke, metodistkirken og andre frikirker, som også findes i Danmark.

⁹ https://kirkenskorshaer.dk/files/media/document/2019-12-11%20Love%20for%20Kirkens%20Korsh%C3%A6r%202019_0.pdf

¹⁰ Folkekirkens Nødhjælp

¹¹ <https://www.gronkirke.dk/om-gron-kirke/>

¹² Grøn Kirkes tjekliste for kirker: <https://www.gronkirke.dk/bliv-gron-kirke/>

Grøn Kirkes tjekliste for kirkegårde: <https://www.gronkirke.dk/bliv-gron-kirkegaard/>

FOLKEKIRKENS NØDHJÆLP

Folkekirken Nødhjælp fejrer i 2022 sit 100 års jubilæum. Nutidens arbejde foregår ikke kun ude i verden, men også herhjemme. Nødhjælpen yder akut hjælp ved katastrofer, men har i høj grad også fokus på både at forebygge katastrofer men også på at forbedre generelle livsvilkår.

**FOLKEKIRKENS
NØDHJÆLP**
actalliance

Til at understøtte dette arbejde har Folkekirken Nødhjælp bl.a. skabt projektet "Kirkerne og Verdensmålene", hvor de ønsker at sætte fokus på spørgsmålet: Skal og hvordan kan kirken, fællesskaber og enkeltpersoner tage del i arbejdet med Verdensmålene? Som en del af dette arbejde, forsøger Folkekirken Nødhjælp bl.a. at inspirere kirker og andre til at afholde fællesspisninger, hvor maden er lavet af overskudsmad¹³.
Det kan I læse mere om her:

.....
100 ÅR MED HÅB OG HANDLING
..... 1922 - 2022

Nødhjælpen står derudover også bag forskellige konkrete tiltag og aktiviteter. Deres genbrugsbutikker findes fx over det meste af landet. I 2016 åbnede den første af deres nyste tiltag; WeFood butikker¹⁴, der sælger mad, der ellers skulle smides ud selv om det ikke fejler noget.

KIRKEFONDET

Kirkefondets historie går tilbage til 1890, hvor den opstod fordi sammen med den store urbanisering under industrialiseringen opstod et folkeligt krav om at få bygget flere kirker i København. På dette tidspunkt var selve konstruktionen "folkekirken¹⁵" så ny, at hele lovgivningen og strukturen omkring "hvem gør hvad, når der skal bygges" endnu ikke var på plads.

I dag ser Kirkefondet det som sin primære rolle at hjælpe sognene med at skabe liv og vækst. Som en del af dette arbejde, udgiver Kirkefondet magasinet "Kirken i dag". Der har løbende været artikler, der omhandler kirkens grønne omstilling, og i 2022 udkom der en udgave, hvor hele temaet var "Den grønne kirke"

I dette temanummer er der bl.a. en artikel om udviklingen og afviklingen af dette undervisningsforløb, skrevet af den præst, der var engageret i det¹⁶

Et link til hele nummeret findes i linkssamlingen bagerst.

Klassesæt kan rekvireres ved at kontakte Kirkefondet. Et klassesæt med 30 magasinet koster kr. 250,- + kr. 45,- i porto og kan bestilles direkte på kirkefondet@kirkefondet.dk eller på tlf. 33 73 00 33.

I et tidligere nummer findes en artikel, der også kunne være relevant: Verdensmålene og kirkens politiske ansvar¹⁷

¹³ <https://www.noedhjaelp.dk/madspild/bekaemp-madspild>

¹⁴ <https://www.noedhjaelp.dk/wefood>

¹⁵ Folkekirken opstår med Grundloven 1849

¹⁶ https://e.issuu.com/embed.html?backgroundColor=%23418867&d=kirken_i_dag_2_2022_side_28-29&u=kirkefondetdk

¹⁷ https://www.kirkefondet.dk/fileadmin/user_upload/Kirken_i_dag_32019.pdf

FORLØBETS FAGLIGE MULIGHEDER

Forløbet kan naturligvis formes og tilpasses så det passer til de lokale muligheder. Hvad er der af fag og faglærer på skolen – ud over religion? Hvad er der af muligheder for ekskursioner og værkstedsadgang osv. Herunder peger vi blot på nogle enkelte overvejelser og muligheder:

- Får eleverne stillet x antal timer til rådighed med besked om at være klar til fremlæggelse på et givet tidspunkt, og så ellers frihed til at forme deres eget projekt? Eller skal der lægges yderligere bånd ind som fx:
- Hvor meget skal faget religion fylde i projektet? Skal de fx inddrage teologisk og/eller etisk argumentation i deres fremlæggelse?
- Inddrages fysik, kan der stilles krav om, at eleverne laver reel analyse af nuværende forbrug og beregninger for fremtidigt forventet forbrug af strøm
- Inddrages design, kan eleverne udfordres til at udtænke nye produkter eller i ny anvendelse af allerede eksisterende produkter (se fx listen over projekter, hvor der findes et projekt der udtænker en hel ny begravelsesform uden kister og urner. Denne liste findes bagerst i materialet)
- Hvor tæt et samarbejde ønskes der med den lokale/kirke?

PROJEKTPLAN

Det nedenstående er et afprøvet eksempel på, hvordan projektet kan forløbe (punkt 4 og 6 er kursiveret, idet de er udvidelsesmuligheder, men ikke nødvendige. Anden kursiveret tekst præsenterer på samme måde muligheder)

1. Religionslæreren og en anden faglærer – fx biologlæreren - fastlægger et lektionsforløb
2. Der skabes kontakt til en eller flere lokale kirker
3. Projektet opstartes ved at præsenterer eleverne for den virkelighed og de tanker om grøn omstilling der findes i folkekirken.
4. En repræsentant for en eller flere kirker, der ligger i nærområdet af gymnasiet, kommer forbi og introducere cases i form af en eller flere konkrete kirker og dens/deres foreløbige grønne tiltag
5. Eleverne har mulighed for at spørge ind
6. Efterfølgende bliver eleverne inviteret på besøg i netop den kirke/sognegård, som de skal arbejde med. Dvs. enten hele holdet til en og samme kirke. Eller mindre hold til forskellige kirker
7. Eleverne arbejder herefter med
  - a. At identificere og beskrive en udfordringer/mulighed
  - b. At komme med konkrete løsningsforslag
  - c. At fremstille en præsentation af begge dele.
8. Præsentationen fremlægges for klassen og for repræsentanterne fra kirken.

1. STEP – FASTLÆGGELSE AF LEKTIONSFORLØBET:

Dette forløb kan fastlægges på mange måder alt efter hvad man har til rådighed af lektioner. Det kan evt. danne strukturen i en projektuge. Eller det kan løbe over et par uge.

En model kunne være

- Fælles lektioner til introduktion:
- Elevtimer til gruppe arbejde:
- Evt. Lektioner til feltarbejde med besøg i de lokale kirker:
- Fælles lektioner til fremlæggelse af projekter:

2. STEP – KONTAKT TIL LOKAL KIRKE

Den kan være at kontakten allerede er etableret. Måske fra tidligere samarbejder. Måske er det den lokale kirke, der har kontaktet jer med dette projekt.

Er I på udgik efter en lokal kirke, der har en bæredygtig profil, kan det være en hjælp at kontakte en af de kirker, der er medlem af Grøn Kirke¹⁸.

3. STEP – INTRODUKTION TIL PROJEKTET

Eleverne introduceres til kristendoms overvejelser om forholdet mellem mennesker og skaberværket. Dette kan gøres af en af de præster, der er engageret i projektet.

Det kan også være en af de ansatte – fx

kirkegårdslederen – eller en af de frivillige – fx kirkeværgen. Eller hvem der nu måtte have ansvaret for kirkens Grøn Kirke profil eller for kirkens grønne omstilling.

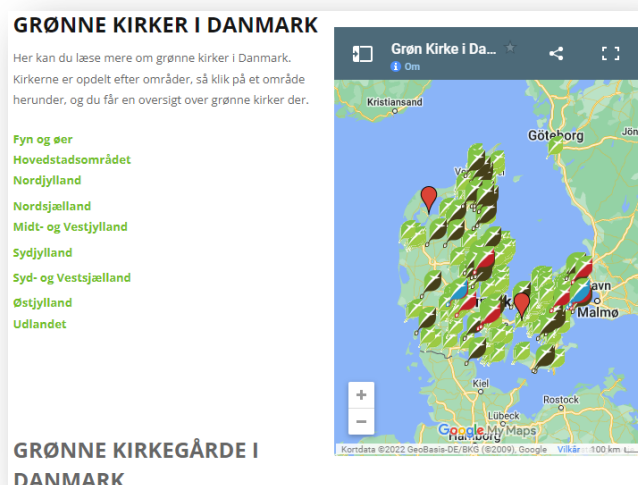
Præsentationen kan naturligvis også gøre af en af underviseren.

4. STEP – PRÆSENTATION AF CASES

Dette skridt kan udelades. Måske har det foregående skridt giver eleverne alt hvad de behøver til at gå i gang med arbejde. Særligt, hvis det har været en præst, der stod for at præsentere dem for de teologiske og etiske tanker. Eller hvis man ønsker at holde opgaven "åben" således at det er elevernes nysgerrighed og kreativitet, der er i centrum.

Skal forløbet derimod lægge sig meget op af virkelighed og behov kan det være en god idé at få en eller flere repræsentanter fra en eller flere lokaler kirker, til at komme og fremlægge deres overordnede situation for eleverne som en case. Fx

- Hvilke bygninger har kirken? (Kirke, sognegård, graverbygninger, præsteboliger osv.)
- Hvordan bliver disse opvarmet?
- Hvad har de af særlige energiforbrug? (fx affugter i kirkerum af hensyn til kalkmalerier, eller kistekøler i kapellet)
- Hvilken jord har kirken (Kirkegård, skov, landbrugsjord, præstegårdshaver osv.)
- Hvordan bliver den passer/drevet?
- Hvilke aktiviteter har kirken?
- Hvad er der af ressourceforbrug til disse? Materialer, mad osv.?

¹⁸ <https://www.gronkirke.dk/her-er-de-groenne/>

Har kirken et specifikt ønske, kan dette evt. fremlægges. Vi anbefaler dog at de involverede undervisere og præsten aftaler på forhånd om dette er godt i forhold til den konkrete gruppe elever, der vil være på projektet.

5. STEP – TID TIL SPØRGSMÅL

Eleverne skal have lejlighed til at stille spørgsmål ved præsentationen af forløbet. Derudover tilbydes eleverne også mulighed for at stille uddybende spørgsmål. Dette kan både ske under skridt 3 eller 4. Det kan også aftales at eleverne må kontakte den/de tilknyttede præster for at stille dem uddybende spørgsmål. Omfanget og formen for hvordan det kan lade sig gøre aftales direkte mellem undervisere og præster

6. STEP – BESØG I KIRKEN

Dette skridt kan udelades, men er det muligt, anbefaler vi at det gennemføres. Ved at besøge kirke vil eleverne kunne danne sig et mere retvisende billede af, hvad der kan lade sig gøre. Er der reelt plads nok til at opsætte solceller op ad kirkegårdsmuren? Kan man overhovedet læse i en salmebogen, hvis lyset dæmpes til under 100 lumen og farven reguleres til 1200 K?

7. STEP – ELEVERNE UDARBEJDER PROJEKTET

Grupperne skal udarbejde projekter, der opfylder følgende mål:

- a. At identificere og beskrive en udfordring/mulighed
  - a. Her kan de få frie hænder ved at give dem lov til at give sig i kast med præcis den udfordring/mulighed, som vækker deres interesse
  - b. Det kan dog også være en smule mere styret / udvidet proces, alt efter fag og timer til rådighed.
  - c. De kan evt. blive bedt om at indlede med at lave en helheds analyse, hvor de skalt identificere den udfordring, hvor en løsning vil give den anslåede største ressource besparelse. Eller CO2 besparelse
  - d. Hver gruppe kan også fra starten blive tildelt et særligt område, som de skal fokusere på.
  - e. Indgår fysik i projektet, kan elevernes bedes om at lave reelt beregninger på energiforbrug før og efter

- b. At belyse denne udfordring og dens evt. løsning med teologiske, religiøse tekster eller etiske tekster. Her kan Bibelen inddrages lige som både Luther og KE Løgstrup¹⁹. Et eller flere af FN's 17 verdensmål kan også inddrages lige som menneskerettighederne kan. Slutdokumenter eller aftaler fra de enkelte COP møder²⁰ samt andre politiske dokumenter så som den danske Klimalov vil også i et vist omfang også kunne bruges. Særligt hvis de indeholder elementer, hvor der tages stilling til menneskes rolle eller ansvar.

- c. At komme med konkrete løsningsforslag
  - a. Har de fået frie hænder, skal der muligvis ikke stilles mange krav til, hvad der kan betragtes som et løsningsforslag
  - b. Er forløbet lidt mere styret, kan der stilles forskellige krav til elevernes løsningsforslag alt efter hvilke fag, der er inddraget

¹⁹ Læs fx artiklen Økoteologi med Luther og Løgstrup af præst og PhD Martin Ishøj
<https://www.kfpt.dk/pub/krit-162-martin-ishoy/release/1>

²⁰ Fx Parisaftalen fra COP1 afholdt i Paris i 2015

- c. Grupperne kan opfordres til at gå på opdagelse blandt efter allerede eksisterende løsninger.
  - d. Kommer en gruppe op med en løsning, hvor de gør alternativt brug af allerede eksisterende løsninger, kan det evt. være som løsningsforslag 2, som netop markeres som alternativ
  - e. Kommer gruppen på med en løsning, hvor de går helt nye veje, kan disse løsninger ligeledes evt. medtages som løsningsforslag 2 (eller 3) som markeres som ny idé.
  - f. Leverede gruppen løsningsforslag som beskrevet under b og c er det en mulighed at opfordre eleverne til at de vender deres løsningsforslag med en relevant fagprofessionel eller faglærer. Fx en VVS installatør, en ingeniør eller en gartner. Eller en af de faglærer, der er på skolen.
- d. At fremstille en præsentation af så vel udfordringen og deres bud på en eller flere løsninger
- a. Det kan være en fordel at definere hvilken form og omfang denne præsentation skal have

8. STEP – ELEVERNE FREMLÆGGER DERES PROJEKTER FOR KIRKERNE

De involverede præster og eller andre repræsentanter fra den eller de lokale kirker inviteres til præsentation af projektet. Her vil det være oplagt dels at invitere den eller de, som eleverne mødte til introduktionen og evt. i forbindelse med besøget i kirken. Det kan også være relevant at invitere andre fra kirken fx andre medlemmer af menighedsrådet eller andre ansatte.

Denne fremlæggelse kan naturligvis også finde sted uden deltagelse fra kirken. Det er dog vores fornemmelse, at det tillægger fremlæggelse værdi ved, at er netop er en eller flere repræsentanter til stede

PROJEKTETS AFSLUTNING:

Såfremt undervisere og ikke mindst eleverne er interesseret, kan de færdige digitale præsentationer sendes til Grøn Kirke. Her vil de blive tilføjet på hjemmesiden til det stadigt voksende katalog af forslag, der er opstået som følge af dette undervisningsmateriale

Præsentationer kan sendes til:
gronkirke@gronkirke.dk

ELEVmateriale

BAGGRUNDSVIDEN OM FOLKEKIRKEN

Folkekirken bliver ofte omtalt med hvor mange medlemmer den har. (Pr 1. januar 2022 var det 4 296 800), eller hvor mange, der har meldt sig ud. Når man tænker i grøn omstilling og bæredygtighed, kan det være mindst lige så væsentligt at vide noget om Folkekirken bygninger og den jordarealer.

Folkekirkens bygninger består af kirker, sognegårde, præsteboliger, mandskabslokaler til graverne, toiletbygninger osv. Og dem er der mange af. Jorden er dog mindst lige så interessant. Den består dels af kirkegårde og præstegårdshaverne, men nogle steder også landbrugsjord, der ofte er forpagtet ud og større og mindre skove. Faktisk opgøres arealet af jord, som Folkekirken administrerer til 11.000 hektar²¹, og kirken regnes som landets 3. største jordbesidder.

Ejerforholdene på disse er meget forskellige og afspejler den historie, den nuværende Folkekirken bygger på. Det er dels Grundloven fra 1849 og Reformationen i 1536. Men noget af historien går helt tilbage til den sene vikingetid, og Sct. Jørgensbjerg Kirke ved Roskilde kan fx dateres helt tilbage til 1080.

Uanset hvordan bygninger og jorde bliver ejet, så ligger ansvaret for den daglige drift hovedsageligt på de lokale folkevalgte menighedsråd. Der sker løbende omlægninger, sammenlægninger og opspaltninger af menighedsråd, så antallet af råd i Danmark er ikke kontant. Pr 1. august 2021 var der 1632 menighedsråd, der tilsammen bestod af ca. 12.400 valgte menighedsrådsmedlemmer²²

Folkekirken er ikke underlagt den grønne omstilling på same måde som andre offentlige bygninger, og den er ikke nævnt i "Køreplan for et grønt Danmark", udgivet af Regeringen i efteråret 2021²³. Den er dog alligevel i fuld gang med en grøn omstilling, og pr 1. januar 2022 er der oprettet en projektgruppe for det fælles nationale initiativ Folkekirken Grønne Omstilling, der skal hjælpe med at skubbe omstillingen i kirkerne videre frem²⁴.

²¹ <https://www.berlingske.dk/business/danmarks-tredjestoerste-jordejer-profiterer-paa-hundrede-aar-gammel-skik>
<https://www.information.dk/debat/2022/03/folkekirken-landets-tredjestoerste-jordejer-jorden-dyrkes-klima-miljoevenligt>

²² <https://www.menighedsraad.dk/presse/viden-om-menighedsraadene/fakta-om-menighedsraadene/>

²³ <https://www.regeringen.dk/media/10651/pjece-koereplan-for-et-groent-danmark.pdf>

²⁴ <https://folkekirkensgroenneomstilling.dk/>

ARBEJDSOMRÅDE

Projektet vil meget hurtigt få fokus på et "hvordan". Dette hvordan afgøres af, hvilke fag der indgår i det tværfaglige projekt. Er det design eller fysik? Biologi eller geovidenskab?

Dette "hvordan" skal dog forankres i en konkret virkelighed. Derfor indgår en eller flere af de lokale folkekirke som case. Målet er at udarbejde et projekt, der vil kunne føre folkekirken videre i den grønne omstilling fra den konkrete situation som kirken står i lige nu. Måske har casen/den lokale kirke allerede identificeret en konkret problemstilling, som de meget gerne vil have jeres forslag til løsning på. Det kan være høj energi-regning eller stort madspild. Men det kan også være at I bliver inviteret ind til en generel præsentation af kirken, hvorefter I både skal identificeret udfordringer eller muligheder og komme med forslag til løsninger.

Et ikke uvæsentligt element i projektet er dog også "hvorfor". I skal derfor i jeres projekt inddrage en argumenteret begrundelse hvorfor kirken skal tænke i grøn omstilling. Hvilket begrundelse i vælger er op til jer, men i jeres argumentation skal kirkens rolle fremgå tydeligt. Begrundelserne kan være mange og meget forskellige. Her er blot nogle få forslag:

- Af økonomisk nødvendighed
- For at udvise samfundssind
- Inspireret af FNs Verdensmål
- Som en forpligtelse overfor Gud
- Som en forpligtelse overfor Skaberværket
- Som en forpligtelse overfor mennesker

PROJEKTPLAN

Projektet består af en række skridt. Tjek med jeres underviser, hvilke skridt, der gælder for jer

1. Præsentation af projektet bl.a. inkl. præsentation af begrebet Økoteologi og Folkekirken Grønne omstilling
2. Præsentation af en case fra den virkelige verden.
3. Mulighed for spørgsmål
4. Besøg hos casen
5. Herefter arbejdstid til
  - a. At identificere og beskrive en udfordringer/mulighed
  - b. At komme med konkrete løsningsforslag
  - c. At fremstille et produkt evt. i form af præsentation
  - d. At lave en præsentation
6. Aflevering af produkt
7. Fremlægges af præsentation
8. Indsendelse af forslag til Grøn Kirke

PRODUKT OG PRÆSENTATION

- Hvad I skal aflevere som produkt, aftales med jeres undervisere
- Hvilken form og omgang jeres præsentations skal have, aftales med jeres undervisere
- Det er muligt at aftale, at præsten eller en anden fra jeres case er tilstedet ved præsentationen

- Send gerne jeres præsentation til Grøn Kirke, som efterfølgende lægger den op på deres hjemmeside. Adresse en gronkirke@gronkirke.dk

IDEKATALOG:

En række elever der har gennemført projektet, har bl.a. fremlagt følgende idéer:

- Kødfrie spaghettigudstjenester
- Minimering af brug af importerede snitblomster ved at have eget staudebed om sommeren og bruge dekorationer i stedet for buketter om vinteren
- Erstatte lamper på sti-områder med nogen, der har indbygget solceller
- Lamper erstattes med sensorlamper, der kun tændes når de aktiveres
- Solceller opsat af vest-vendt kirkegårdsmur
- En app, hvor kirkerne tydeliggøre deres grønne profil der omsættes til et rating system, hvor man kan opnå 5 stjerner
- Opsamling af regnvand til vanding af kirkegården
- Ny gravstensmode, hvor gamle gravsten genbruges og nye sten kun må laves i bæredygtige materiale, hvor man bl.a. undgå sten arter, der skal importeres
- Meget mere vild med vilje eller enge på kirkegårdene
- En Too Good to Church system udviklet til kirker for at begrænse madspild, men som også indeholder en kalender funktion og en mulighed for at modtage daglige meditationsord fra biblen om Skaberværker. Lige som man kan melde donationer ind, hvis man gerne vil aflevere mad til kirken.
- Konfirmations undervisnings materiale med fokus på skaberværket og verdensmålene
- Capsula Mundi – en ny måde at begrave på, hvor man brændes i papkiste i stedet for trækiste, for at sparre CO ved afbrændingen. Asken lægges ind i klump muldjord, der omslutes af et porøst materiale, således at kapslen kan plantes fx under træer og være en slags madpakke

TEKSTSAMLING

SKABELSESBERETNINGER

Første Skabelsesberetning 1 Mosebog kapitel 1

https://www.bibelselskabet.dk/brugbibelen/bibelenonline/1_Mos/1

Anden Skabelsesberetning 1. Mosebog kapitel 2

https://www.bibelselskabet.dk/brugbibelen/bibelenonline/1_Mos/2

TEKSTER OM ØKOTEKNOLOGI (UDVALG):

Markussen, Rasmus (2010) Hvad er Skabelsesteologi? I Kristeligt Dagblad 11. august 2010

Ishøy, Martin (2020) Økoteologi med Luther og Løgstrup i Kritisk Forum for Praktisk Teologi

<https://www.kfpt.dk/pub/krit-162-martin-ishoy/release/1>

Kristensen, Johannes Stubbe T. (2020) Økoteologi i dansk sammenhæng i Kritisk Forum for Praktisk Teologi

<https://www.kfpt.dk/pub/krit-162-johanne-stubbe-teglbjaerg-kristensen/release/1>

Begge – og flere – findes i tidsskriftet:

Økoteologi og grøn kirke, Kritisk Forum for Praktisk Teologi #162

<https://www.kfpt.dk/krit-162>

Thorsen, Dorte J (2018) Økoteologi del vandende i Kristeligt Dagblad 7. april 2018

<https://www.kristeligt-dagblad.dk/ide-tanke/oekoteologi-deler-vandene>

Thorsen, Dorte J (2018) Lektor: Økoteologi kan – i en dansk kontekst – forekomme naiv i Kristeligt Dablad 6. april 2018

Bacher, Jesper (2018) Klimakampp og himmelbrand i Tidehverv nr 3 2018

<https://tidehverv.dk/seneste-nummer-mainmenu-29?view=article&id=1170:klimakampp-og-himmelbrand&catid=15:forsideteksten>

TEMANUMMER AF KIRKEN I DAG OM DEN GRØNNE KIRKE

https://www.kirkefondet.dk/fileadmin/user_upload/Kirken_i_dag_2_2022.pdf

Artikel om dette undervisningsforløb:

Chammon, Charlotte (2022) Vi har innovationsuge på Fredensborg Gymnasium, vil du være med? i Den grønne Kirke, Kirken i dag nr. 2

https://e.issuu.com/embed.html?backgroundColor=%23418867&d=kirken_i_dag_2_2022_side_28-29&u=kirkefondetdk

Artikel om folkekirken og verdensmålene

Christensen, Birte Juel (2019) Verdensmålene og kirkens politiske ansvar i Kirken og samfundet, Kirken i dag nr. 3

https://www.kirkefondet.dk/fileadmin/user_upload/Kirken_i_dag_32019.pdf

BØGER (UDVALG)

- Gjerris, Mickey (2019): Upraktisk håndbog i lysegrønt håb. Det danske bibelselskab.
- Løgstrup, K.E. 1983 (1956): Den etiske fordring, Gyldendal.
- Løgstrup, K.E. 1984: Ophav og Omgivelse, Gyldendal.
- Løgstrup, K.E. 1978: Skabelse og tilintetgørelse, Gyldendal.
- McFague, Sallie (2010) Climateologi. Gud, verden og den globale opvarmning. ANis

LINKSAMLING

LISTE OVER GRØNNE KIRKER

<https://www.gronkirke.dk/her-er-de-groenne/>

FOLKEKIRKENS GRØNNE OMSTILLING

- General introduktion til Folkekirken Grønne Omstilling:
<https://folkekirkensgroenneomstilling.dk/groen-omstilling-i-folkekirken>
- Programbeskrivelse:
https://www.km.dk/fileadmin/share/Faellesfonden/Folkekirkens_groenne_omstilling_-_Programbeskrivelse_-_Bilag_til_OMP-ansoegning.pdf

GRØN KIRKE:

- Hvem er Grøn Kirke?
<https://www.gronkirke.dk/om-gron-kirke/>
- Grøn Kirkes teologiske grundlag:
https://usercontent.one/wp/www.gronkirke.dk/wp-content/uploads/2017/08/110914Teologisk_og_etisk_grundlag.pdf
- Grøn Kirkes strategi:
<https://www.gronkirke.dk/groen-kirkes-strategi-2021-2023/>
- Oversigt over og mulighed for bestilling af materiale:
<https://www.gronkirke.dk/bestil-materiale/>
- Hvorfor blive grøn kirke?
<https://www.gronkirke.dk/hvorfor-blive-groen-2/>
- Grøn Kirkes tjekliste for kirker:
<https://www.gronkirke.dk/bliv-groen-kirke/>
- Grøn Kirkes tjekliste for kirkegårde:
<https://www.gronkirke.dk/bliv-gron-kirkegaard/>
- Grøn Kirkes tjekliste for skoler med kristent værdigrundlag:
<https://www.gronkirke.dk/bliv-groen-skole-med-kristent-vaerdigrundlag/>
- Grøn Kirkes tjekliste for kirkelige organisationer:
<https://www.gronkirke.dk/bliv-groen-kirkelig-organisation/>
- Klimapilgrimsvandring: <https://www.gronkirke.dk/klimapilgrimsvandring/>
- Teologisk materiale (salmer, bønner, prædikener, børnemateriale mm):

<https://www.gronkirke.dk/ressourcer/>

FOLKEKIRKENS NØDHJÆLP

- Hvem er Folkekirkens Nødhjælp:
<https://www.noedhjaelp.dk/om-os/organisationsstruktur>
- Folkekirkens Nødhjælps vedtægter:
<https://www.noedhjaelp.dk/wp-content/uploads/sites/2/2020/12/vedtaegter-2017-dk-web.pdf>
- Hvad er Folkekirkens Nødhjælps værdier?:
<https://www.noedhjaelp.dk/om-os/vores-vaerdier>
- Butikkerne med overskudmad:
<https://www.noedhjaelp.dk/wefood>
- Madspildsprojektet:
<https://www.noedhjaelp.dk/madspild/bekaemp-madspild>

ANDET

- Køreplan for et grønt Danmark
<https://www.regeringen.dk/media/10651/pjece-koereplan-for-et-groent-danmark.pdf>
- Paris-aftalen
<https://kefm.dk/klima-og-vejr/klimaforhandlinger/parisaftalen-2015>